

# **FÆLLESSKAB I FORSKELLIGHED**

## GRUPPEN I SOCIALPÆDAGOGISK ARBEJDE

*Af Benny Lihme*

Spørgsmålet om anbringelse af børn og unge uden for hjemmet har gennem mere end 100 år været et omstridt socialpolitisk problem. Hvornår er det hensigtsmæssigt, at det offentlige intervenserer i en families liv og sætter forældremyndigheden mere eller mindre ud af kraft? Hvad er et passende antal anbringelser på landsplan – anbringes der for meget eller for lidt? Når der anbringes, skal det så være i familiepleje eller på døgninstitution/opholdssted? Når store børn og unge begår kriminalitet, skal samfundet så bruge straf og fængsel eller anbringe i de såkaldte 'pønale substitutter' døgninstitution/opholdssted under den sociale lovgivning?

Sådanne spørgsmål er med jævne mellemrum dukket op i samfundsdebatten. Om end spørgsmålene, især i nyere tid, er præget af videnskabelige undersøgelser/teorier og professionelle behandlere, vil der også altid være et bagvedliggende værdigrundlag til stede. Historisk set har et kristent livssyn været det dominerende værdigrundlag. Ud fra et kristent menneskesyn – kaldstanken og princippet om at du skal elske din næste som dig selv – begyndte de filantropiske organisationer i 1800-tallets slutning for alvor at skaffe gode hjem på landet, hvor byslummens misrøgtede børn kunne få gode omgivelser at vokse op i. De kristelige foreninger "til vildfarende Børns Redning" baserede først og fremmest deres arbejde på familieplejeideen.

Industrisamfundet med den fremvoksende arbejderklasse i form af socialisterne/Socialdemokratiet og fagforeningerne blev forudsætningen for en kollektivistisk ideologi udformet i solidaritet med de svage. Ideologien skulle udmøntes gennem en udbygget stat, som det samtidig var tænkt skulle udkonkurrere den konservativ-borgerlige filantropi. Det socialdemokratiske folketingsmedlem Peter Sabroe (1867-1913) kom om nogen til at tegne det statskollektivistiske børneværnsprincip.

Mens de kristne børneredningsforeninger holdt fast i forestillingen om 'den hellige familie', også når det gjaldt børneHJEM, havde Sabroe stor tiltro til opdragelsesanstalten som fremtidens rationelle statslige gruppeopdragelse. Med Peter Sabroe blev det børne-værende princip tydeliggjort, hvor statslig indgriben i dysfunktionelle og omsorgssvigtende familier legitimeredes på vegne af barnet. I et socialt velfærdspolitisk perspektiv har Staten ikke kun ret, men også pligt til at beskytte de vanrøgtede/velfærdstruede børn. I en passage fra tiden for dette genembrud for tanken om børnene som 'samfundets børn' og det enkelte misrøgtede barns ret til beskyttelse af 'det store fællesskab' skrev Sabroe:

Lad mig betone, at for mig er Børnenes Ret det væsentlige, og jeg siger, at Børnene have langt større Ret end Forældrene. Hellere maa det ske, at nogle Børn komme ind paa en Opdragelsesanstalt, paa et Børnehjem eller et godt Plejehjem, og man maaske berøver Forældrene Myndigheden i nogle Tilfælde, hvor det maaske kunne skønnes, at Forholdene om nogle Aar ville rette sig, end at man skal udsætte sig for, at Børnene vokse op i daarlige Hjem, udsatte for at lide Skade paa Sjæl og Legeme. (Citeret efter Løkke, 1990, s. 39)

Princippet om at børn kunne have en ret i forhold til deres forældre, at Staten skulle kunne værne dem mod overgreb og svigt i hjemmet, blev samlet udtrykt i den store 1905-lov om 'Behandling af forbryderske og forsømte Børn og Unge Personer' ('Børneloven').

Børneloven betød, sammen med den socialdemokratiske ideologis udbredelse, at Staten som repræsentant for det store fællesskab fjernede et stigende antal børn fra deres hjem. På den ene side blev det set som et socialt fremskridt, på den anden side blev værgerådene/børneværnene kritiseret for deres indgreb i hjemmets ukrænkelige privathed. Et dilemma, som siden Peter Sabroes tid har været meget debatteret. I nyere tid har præsterne Søren Krarup og Jesper Langballe fra Dansk Folkeparti forsvaret 'den hellige familie' og været imod ikke mindst tvangsfjernelser af børn, mens for eksempel socialdemokraten Mette Frederiksen i debatten er fremstået som vor tids Peter Sabroe. Børneloven satte beskyttelsen af barnet i centrum. Mindre klart fremstod det, at loven også havde et samfundsvær-

nende sigte: at samfundet med denne lov i hånden skulle kunne beskytte sig over for asociale og kriminelle børn og unge.

## Samfundsværn som værdigrundlag

I 2003 udgav Socialministeriet tekstsamlingen *Værdier i socialpolitikken*. Ifølge ministeriet skal de grundlæggende værdier i socialpolitikken knyttes til almindelige forestillinger om det gode liv – vurderinger af moralsk karakter, som hverken kan eller skal forklares videnskabeligt.

Nogle af værdierne er individuelle og baseret på et bestemt menneskesyn, som har med individets selvbestemmelse, sociale tryghed og værdighed at gøre, mens andre værdier er samfundsmæssige, såkaldte 'fællesskabsværdier'. Disse kan siges at relatere sig til den sociale bæredygtighed eller sammenhængskraft og sociale integration i samfundet, hvor hensynet til den enkelte skal afbalanceres over for hensynet til fællesskabet.

## Børn med behov for særlig støtte/specielle børn

Under overskriften 'Social bæredygtighed' redegøres der i Socialministeriets tekstsamling for, at den sociale sektors opgaveløsning ikke altid bestemmes af den sociale sektor selv. Den officielle begrundelse for at henvise børn til dagbehandlingstilbud eller døgnanbringelse er, at disse børn har nogle særlige behov for støtte. De henvises af de sociale myndigheder med det formål at:

skabe de bedst mulige opvækstvilkår, så de på trods af deres individuelle vanskeligheder kan opnå samme muligheder for personlig udfoldelse, udvikling og sundhed som deres jævnaldrende. (Serviceloven § 32)

Samtidig med dette individperspektiv er den sociale sektor i mange henseender med til at skabe forudsætninger for, at samfundets øvrige sektorer kan fungere optimalt.

Når to forskellige former for motivering, den individpræventive og den almenpræventive, optræder samtidigt, kan det være vanskeligt at se, med hvilken vægt de forskellige motiver optræder. Når det for eksempel vurderes, at nogle børn er så specielle, at de har et særligt behov for støtte og ikke kan profitere af de lige

muligheder i folkeskolens klasserum (som ellers er lige i den forstand, at undervisningen godt må være forskellig = undervisningsdifferentiering), skyldes dette for det meste, at disse elever ikke kan rummes på grund af deres vanskelige sociale adfærd: “De besidder ikke de sociale kompetencer, som et folkeskolemiljø kræver”, skriver sociologen Inge Bryderup i bogen *Specialundervisning på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud*:

I denne forstand kan elevernes henvisning til specialundervisning i de interne skoler ses som udtryk for en marginaliseringsproces, der har rod i folkeskolens manglende rummelighed. (Bryderup, 2002, s. 184)

Sagt på en anden måde: For at en skoleklasses sociale bæredygtighed kan sikres alment, er det nødvendigt, at de mest specielle elever fjernes fra klassen. Denne relation eller arbejdsdeling mellem almenpædagogikken og specialpædagogikken har eksisteret lige siden Børneloven af 1905. Forskellen er blot, at man dengang var mere direkte i sproget, når det kom til skolens behov for at udskille forstyrrende elever.

Samfundets selvforsvar – og dermed dobbeltheden børneværn/samfundsværn – over for asociale børn var omkring år 1900 begrundet med enhedsskolens behov for at udskille børn, der forstyrrede undervisningen: “Skulkere, Umoralske, de ere paa Spil alle Vegne, volde Læreren meget Bryderi og tage sin store Part af Klassens Arbejde” (citeret efter Lihme, 1988, s. 16).

Ikke kun lærerne skulle befries for disse børn, de andre elever skulle fritages for asocial smitte. Opdragelsesanstalterne skulle således optage børn, der var så “sædeligt fordærvede, at deres Optagelse i Almueskolen vilde medføre Fare for uheldig Paavirkning af de andre Børn”.

Sproget dengang var moralsk fordømmende og ikke som i dag, hvor neuropsykiatriske diagnoser som ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) formodentlig dækker over samme slags forstyrrende elever som dem, der forstyrrede undervisningen for mere end 100 år siden (en udvikling fra ’bad’ til ’mad’, som man kan høre det omtalt i den amerikanske debat om diagnosticering af hyperaktive drenge).

## Kriminelle børn og unge

Mens udskillelsen af børn fra skolen i specialpædagogikkens navn kan have en vis negativ valør (marginalisering/udstødning), har den historiske fjernelse af børn og unge fra fængslerne en udtalt positiv valør.

I slutningen af 1800-tallet var det at få børn ud af fængslerne en højt prioriteret opgave i 'børneredningens' tjeneste. Børnesagens pionerer, heriblandt fængselspræster som ansigt til ansigt oplevede de fængslede børns nød, ønskede plejefamilier og optagelseshjem/døgninstitutioner som alternativ til fængsel for kriminelle børn og unge.

Spørgsmålet om kriminelle børn i fængslerne var i 1890'erne forbundet med samfundets industrialisering og den store indvandring fra landbrugsområderne til København og de deraf afledte slumkvarterer på Vesterbro og Nørrebro. Af Københavns i 1897 halve million indbyggere var kun halvdelen født i hovedstaden, mens resten var indvandret fra primært Jylland (og overrepræsenteret i kriminalitets- og alkoholstatistikker i København).

Ifølge de kristne agitatorer var det en samfundsulykke, at Danmark dømte og straffede sine nødstedte børn i stedet for at hjælpe og genopdrage dem. Den tids store indenlandske indvandring blev i modsætning til vor tids globale immigration anskuet i et fokus af næstekærlighed og begyndende statsligt børneværende ansvar. Med Børneloven i 1905 blev den kriminelle lavalder sat op fra 10 til 14 år (i dansk politik 2009 har Dansk Folkeparti krævet den nuværende lavalder på 15 år sænket til 12 år – det politiske resultat blev 14 år).

Hen ad vejen blev der enighed mellem de kristne og socialisterne om, at familiepleje og børnehjem skulle være alternativer for de fængslede børn. Det var tidligt blevet klart, at de dengang moderne fængsler (Horsens 1853, Vridsløselille 1859, Vestre 1895) led under den indbyggede modsætning, at de indespærrede havde så godt som fri omgang med hinanden. Og at det dermed forbundne samvær med negative rollemodeller førte til forværring og udvikling af børnene til egentlige forbryderspirer.

Da der stadigvæk, godt inde i et nyt årtusind, sættes store børn i fængsel, har hverken socialdemokrater eller kristne udtjent deres mission. Det nye er imidlertid, at de børneforsorgsinstitutioner, der tidligere blev regnet for at være et

egentligt alternativ til fængslet, selv er blevet fængselsgjorte. Denne udvikling ses mest tydeligt i det sidste årtis voldsomme ekspansion af de lukkede institutioner på mere end 250 procent i retspolitikens tjeneste, herunder at der i 2003 blev vedtaget en ny ungdomssanktion, hvor det for første gang i historien blev indført, at en dom afsagt ved en domstol skulle effektueres i socialt regi. En dom, som indebar, at dommens første tredjedel skulle afvikles på en sikret social institution.

En stigende brug af sikrede institutioner i det nye årtusindes første år har ført til en ny særskilt sektor af sikrede sociale institutioner, hvor det pædagogiske personale med store nøglebundter låser døre op og i og udfører deres arbejde bag høje mure med pigtråd og elektronisk overvågning. Sikrede institutioner som Sønderbro i København og Egely ved Middelfart har mere end 100 ansatte og er således betydeligt større pædagogiske arbejdspladser end mange døgninstitutioner og socialpædagogiske opholdssteder tilsammen.

Samfundets syn på og håndtering af unge kriminelle har altid penduleret mellem straf og behandling, og i øjeblikket svinger pendulet mest mod straf, afskrækelse og eksklusion. Under valgkampen i efteråret 2007 fremlagde daværende justitsminister Lene Espersen et program om at sænke adgangsalderen til de sikrede institutioner, samtidig med at miljøet skulle gøres mere fængselsagtigt og mindre socialpædagogisk (Egelund & Böcker Jakobsen (red.), 2009, s. 19). Espersen foreslog også, at det pædagogiske personale skulle udskiftes med fængselsbetjente.

## Behandlingstanken

Hvad socialpædagogisk døgninstitutionsarbejde med antisociale unge angår, er det nærmere reglen end undtagelsen, at straf og behandling blandes sammen. Mens det straffende element tidligere mest har været til stede i latent form, har behandlingsdelen modsat været meget manifest – det har været behandlingsdelen som udtryk for samfundets gode hensigter i forhold til den enkelte, der er blevet fremhævet.

Som man kan læse i Poul W. Perchs bog *Træk af de danske børne- og ungdomshjems historie* (1985), trådte institutionsanbringelse af rent forsørgelsesmæssige grunde ('in loco parentis'/i forældrenes sted) mere og mere i baggrunden efter

2. Verdenskrig til fordel for de såkaldte socialpædagogiske anbringelser, hvis opgave det var at ændre på de anbragtes adfærd, holdninger og personlighed.

De første skolepsykologiske kontorer var åbnet i 1930'erne, og en universitetsuddannelse i psykologi blev etableret i 1944, mens børnepsykiatri først blev anerkendt som medicinsk speciale i 1954. Udviklingen inden for psykologi og psykiatri satte den kristne opfattelse af *sjælen* under stærkt pres, og ikke mindst de skolepsykologiske kontorer og deres moderne opfattelse af *psyken*, som noget der kunne måles og testes på, blev en del af baggrunden for det, Perch betegner "behandlingspædagogik" på børneforsorgens døgninstitutioner. Han brugte bevidst citationstegn for at tilkendegive, at der var tale om et ikke særligt entydigt behandlingsbegreb.

Et egentligt behandlingshjem med terapeutisk sigte, Nebs Møllegård ved Ringsted, blev oprettet i 1949. Det blev starten på en fortrinsvis psykoanalytisk og miljøterapeutisk præget periode, som ikke kun omfattede yngre 'behandlelige' børn, men også de unge på statsungdomshjemmene (den psykoanalytiske og miljøterapeutiske tilgang findes fortsat, men er i de senere år blevet fagligt udfordret af mere adfærdsfokuserede kognitive behandlingsprogrammer).

Ungdomskommissionens betænkning i 1952 om den tilpasningsvanskelige ungdom var psykoanalytisk behandlingsorienteret og repræsentant for den såkaldte symptomteori, hvor de unges kriminelle og antisociale handlinger blev anskuet som symptomer på nogle bagvedliggende årsager så som tidligt omsorgssvigt i forbindelse med de unges opvækst. Også undersøgelser af 'den negative sociale arv' medvirkede til opfattelsen af de unges asociale handlinger som symptomer på en kærlighedsfattig opvækst med fædre og mødre uden den fornødne forældreevne, som førte til 'tidlig frustration' og frasen 'det er samfundets skyld'.

Symptomteorien afstedkom en opbygning af døgninstitutionerne som symptomtolerante behandlingsmiljøer, idet en undertrykkelse af børnenes og de unges symptomer blev anset for at være en forhindring for at nå dybere ind til deres følelsesliv (overfladebehandling). Mange almindelige mennesker havde svært ved at forstå en sådan symptomtolerant behandling, hvor unges regression til småbarnlig adfærd blev opfattet som *laissez faire*-pædagogik eller 'bamsepædagogik',

hvor de unge fik lov til at udleve deres udadagerende adfærd, uden at pædagogerne greb ind. Den symptomtolerante pædagogik har i dag svære betingelser, eftersom der politisk gang på gang er blevet krævet håndfaste indgreb og konsekvens i indsatsen over for unges asociale og kriminelle handlinger.

## Gruppen som problem

Døgninstitutionen som samfundets reaktion på omsorgssvigt i visse familier og disse familiers asociale børn har gennem årene afsløret store indbyggede kontra-produktive modsætninger. Her skal kort omtales to af de alvorligste problemer ved døgninstitutionen som foranstaltningsform for unge, nemlig dels det forhold, at de anbragte unge danner deres egne negative fællesskaber på institutionen (dette gælder ikke mindst for de sikrede/lukkede institutioner), dels den mere generelle problemstilling, der er forbundet med institutionens opbygning med de ansatte på den ene side og de anbragte på den anden.

## Negative fællesskaber

At anbringe unge med samme type social baggrund og tilpasningsproblemer i større antal på dertil indrettede afsondrede døgninstitutioner har historisk vist sig at medføre et behov for at beskytte de svageste af de anbragte mod den trussel, som andre af de anbragte har udgjort. Problemer internt i elevgrupperne, hvor de anbragte, der var uimodtagelige for påvirkning, 'smittede' de andre med deres negative adfærd. En negativ proces, som ofte har ført til, at de 'uopdragelige' er blevet udskrevet af institutionerne, således at begrebet 'de uanbringelige' er opstået som en betegnelse for 'de værste', som ingen vil kendes ved.

Danmarks store socialrealistiske forfatter Martha Christensen – hun var uddannet pædagog! – har i den meget præcise roman *Som de vil ha' dig* (1974) beskrevet, hvordan en døgninstitution kan komme til at leve sit liv i to adskilte parallelle verdener: de unges og personalets. Titlen på romanen henviser til den magt, som elevgruppen på institutionen stiller den enkelte unge over for: Bliv som os i gruppen vil ha', du skal være, eller betragt dig selv som et lovløst offer for gruppen og dens leders mobning og angreb på dig.

Denne dominansproblematik er især velkendt fra fængslerne. Ja, netop smit-

terisikoen ved at placere unge i fængsel bliver brugt som argument for, at de unge skal anbringes i sociale institutioner for at undgå kriminel smitte fra voksne vanekriminelle.

I det for pædagogerne skjulte hverdagsliv i institutionerne kan der også være tale om, at anbragte børn og unge krænker andre anbragte seksuelt, og at de unge ryger hash sammen. Forhold, der kan medføre overskrifter i medierne som 'Sex, vold og misbrug på institution for unge' (en tilsynsrapport fra Odense Kommune beskrev store problemer med vold og misbrug på ungdomsinstitutionen Seden Enggård). Den negative ung-ung-påvirkning afspejles også i en annoncering i 2008 af et kursus med overskriften 'Når anbragte børn/unge krænker andre børn'. Titlen på det udbudte kursus begrundes med resultater af nogle nye danske undersøgelser, der tyder på, "at op mod 1/3 af alle kendte overgreb begås af børn og unge" – og at man ønsker at sætte fokus på problemet særligt i forhold til anbragte børn.

Mens Martha Christensen i en klog roman har givet en fremstilling af gruppens og gruppelederens magt over elevgruppen på en døgninstitution, gennemgår den norske psykolog Tore Andreassen den foreliggende internationale forskning på området i bogen *Behandling af ungdom i institutioner* (2003).

Andreassen finder, at risikoen for udvikling af en negativ ungdomskultur præget af antisociale holdninger og adfærd i institutionen er veldokumenteret. Kontakt med andre antisociale unge under en anbringelse er generelt en af de stærkeste prædiktorer for udvikling og opretholdelse af adfærdsvanskeligheder, skriver Andreassen. Størst er denne smitterisiko og udvikling af en negativ ungekultur ved brug af lukkede institutioner, som isolerer de unge fra verden udenfor, og ved for høj grad af ekstern kontrol af de unges adfærd og dermed begrænsninger af deres mulighed for egen indflydelse.

## **Institutionens opbygning**

En af de konsekvenser, Tore Andreassen har draget af forskningsgennemgangen, er, at et ophold i døgninstitution bør være så kortvarigt som muligt (maks. seks måneder), og at de unge ikke bør "færdigbehandles" i institutionen. Allerede ved den unges indskrivning skal man begynde på at udarbejde planer for hans

udskrivning baseret på det familiearbejde og den uddannelsesplanlægning i forhold til det lokalmiljø, den unge skal udskrives til, som skal finde sted under opholdet.

Disse elementer er sammenfattet af Tore Andreassen i en manualbaseret kognitiv behandlingsmodel kaldet MultifunC, en ny type døgninstitution, der er udviklet i Norge for adfærdsvanskelige og kriminelle unge, og som nu også er indført i Danmark på forsøgsbasis.

Hvor Tore Andreassen har foretaget en gennemgang af de eksisterende effektundersøgelser på området, har et dansk forskersteam fra *SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd* på etnologisk vis bedrevet deltagerobservation på ni forskellige danske døgninstitutioner, herunder to lukkede institutioner. Blandt forskernes iagttagelser indgår, at personalet på døgninstitutionerne skal bruge mange kræfter på blot at sikre de anbragte et nogenlunde sikkert og ikke-voldeligt hverdagsmiljø:

Selve præmissen for behandlingshjemmets virksomhed – at man anbringer mange børn, der reagerer på mange følelser med aggression, i en fælles ramme – betyder, at opretholdelsen af justits i gruppen spiller en stor rolle i pædagogernes repertoire af daglige opgaver. Det vil sige, at enkeltbørn til stadighed korrigeres, når de er grænseoverskridende enten ved at bryde regler eller ved at true andre børn. (Egelund & Böcker Jakobsen (red.), 2009, s. 122)

Forskerne finder, at for mange af de anbragte er døgninstitutioner en udviklingsmæssig mulighed, de ikke ville kunne opnå på andre måder. Hvad de lukkede afdelinger angår, er vurderingen mere skeptisk, idet forskerne ikke finder, at de unge kan lære almindelige sociale færdigheder i et miljø, der er så anormalt som de lukkede institutioner. På trods af mange forsøg fra personalets side på at skabe aktiviteter, der appellerer til de unge, er rammerne for anbringelse på sikret institution i sig selv så stramme, at de kun giver begrænset plads til at skabe en meningsfyldt hverdag. Selve den sikrede institution sætter klare begrænsninger for, hvad personalet kan foretage sig med de unge. Det er ikke et sted, som kan bidrage til, at de unge opdyrker samfundsrelevante færdigheder og kompeten-

cer, hvorfor trygheden som i andre fængselslignende institutioner mest bliver et spørgsmål om, at disse unge for en tid er væk fra gaden.

Den risikofyldte tilværelse, som nogle af samfundets mest udsatte unge fører, veksles således inden for den sikrede institution til en trummerum, hvor hverdagen ofte mister indhold og retning (Egelund & Böcker Jakobsen (red.), 2009, s. 84-86 og s. 194).

## Institutionen som problem

Tæt forbundet med ungegruppens udvikling af en negativ subkultur i døgninstitutionen er spørgsmålet om institutionens organisatoriske form. Sociologen Tore Jacob Hegland analyserede i en indflydelsesrig artikel i 1975, 'Institutionsbehandling og behandlingseksperitise', forholdet mellem behandleren/pædagogen og det 'adfærdsvanskelige' barn.

Analysens kritik af døgninstitutionen gik først og fremmest på den kløft, der var mellem de ansatte og de anbragte på den tids institutioner. Som organisation var døgninstitutionen bureaukratisk, det vil sige karakteriseret ved arbejdsdeling, arbejdstidsregler og skiftende personale, fjernstyring via centralt udformede cirkulærer og bekendtgørelser, stigende professionalisering med en dermed forbundet stigende del af arbejdstiden bundet i møder og papirarbejde samt det karakteristiske geografiske forhold, at de fleste døgninstitutioner lå på landet afsondret fra omgivelserne og 'det virkelige liv'.

Heglands organisationsanalyse fremviste alvorlige indbyggede svagheder ved de traditionelle professionaliserede børne- og ungdomshjem: Det var ikke steder, hvor svigtede 'adfærdsvanskelige' børn og unge kunne få den kontakt og nærhed til andre mennesker, som de havde behov for.

Hegland forholdt sig kritisk til behandling forstået som behandlingsteknikker praktiseret af professionelle, der ved bedst på vegne af deres 'behandlingsobjekter'. Over for eksperternes betoning af det specielle satte han nogle generelle idealer op, som han kunne se dem virkeliggjort i de såkaldte Fjordhøj/Majgården-fællesskaber.

Perioden efter studenteroprøret på universiteterne i 1968 havde konsekvenser forskellige steder i det danske samfund. Mange fortrinsvis yngre mennesker brød

med kernefamilien og flyttede i kollektiver. Inden for den kollektivbevægelse, der dannede sig, kom de såkaldte behandlingskollektiver til at udgøre en lille bevægelse i bevægelsen. Bedst kendt blev de kollektive børne- og ungdomsmiljøer med udgangspunkt i henholdsvis Fjordhøj ved Frederiksværk og Majgården ved Horsens (denne kreds af 'anti-institutioner' udgjorde på et tidspunkt 15 kollektiver).

## Gruppen som løsning

Tore Jacob Hegland i teorien og 'anti-institutionerne' i praksis vendte sig mod den professionelle opfattelse af behandling til fordel for nogle mere almene principper for et godt hverdagsliv for både voksne og de af kommunerne anbragte børn på Fjordhøj og unge på Majgården. I en ofte tilspidset form blev der gjort op med den specialpædagogiske opfattelse. Tore Jacob Hegland skrev således:

Jeg vil påstå, at 'behandling' i virkeligheden er noget helt generelt – afklædt mystificeringer drejer det sig om menneskers påvirkning af hinanden i situationer som rigtignok ofte er mere fortættede og intense end i dagliglivets situationer. Jeg vil derfor argumentere for, at modellen for en 'god' behandling kan hentes fra de 'rigtige' mellemmeneskelige påvirkningssituationer ... (Hegland, s. 142)

Målet var af-institutionalisering og etablering af fællesskabskulturer og hjemlighed på de danske døgninstitutioner, hvor hverdagslivets gøremål (spise, sove, rydde op, madlavning, rejser m.m.) ikke var instrumentelle inden for en behandlingskultur, men noget i sig selv. Udtrykket 'spisesituationen' blev opfattet som paradigmatiske for det kunstige ved den professionelle behandlingkultur. Når man spiste, spiste man, det var noget i sig selv og ikke en 'situation' med et terapeutisk formål. Pædagogerne skulle være autentiske voksne personer og ikke specialiserede funktioner osv.

Mens Fjordhøj/Majgården-kollektiverne aldrig blev den socialpædagogiske fagforenings livret – fagforeningen betragtede de voksne i kollektiverne som skruebrækkere, fordi de ikke ville indordne sig fagforeningens arbejdstidsregler – var fremtrædende politikere mere positive. På initiativ af daværende so-

cialminister Ritt Bjerregaard afholdtes der i 1981 en social forsøgskonference, hvor Bjerregaard rettede en hård kritik mod de sociale institutioner for at være bureaukratiske, umyndiggørende og klientiserende. I forbindelse med denne institutionskritik fremhævede hun og partikollegaen i Gladsaxe, borgmester Tove Schmidt, at Fjordhøj og Majgården kunne tjene som forbilleder for en ny type ikke-klientgørende sociale institutioner præget af den nedtoning af det professionelle element, som socialdemokraterne på det tidspunkt ønskede skulle brede sig til hele det socialpolitiske område.

Fællesskab og gruppelev udgjorde så at sige behandlingen på Majgården i en form for skulder ved skulder-pædagogik. Kollektivet var uden forstander eller stillingshierarki, de voksne havde ikke særskilte personale rum, når telefonen ringede, kunne en af de unge lige så vel som en af de voksne tage den, der var ikke særskilte personale møder – de unge deltog i alle møder, alle i kollektivet rejste gerne og ofte sammen osv.

På nogenlunde samme tid, som Majgården havde sin blomstringsperiode, praktiseredes en helt anden form for gruppeopdragelse på behandlingshjemmet Bøgholt ved Århus, indpasset i den traditionelle døgninstitutionens struktur.

Forstanderen på institutionen dengang, Harald Rasmussen, skriver i bogen *Gruppeopdragelse* (1983, s. 31), at den forestilling, at de 12-16-årige anbragte børn på Bøgholt blev opdraget “ved siden af hinanden”, var forkert. I stedet fremhævede han følgende om levegrupper med ti elever:

På institutionen er grundelementet i den pædagogiske proces ikke pædagog-barn forholdet, men elevgruppen. Elevgruppen er en social organisme med normer og leveregler, der påvirker hver enkelt elevs indstilling. Jeg betragter påvirkningen af elevgruppens normer, holdninger og indstillinger gennem styringen af elevernes fælles aktiviteter som den egentlige genstand for institutionens pædagogiske arbejde...

Jeg finder det berettiget at betragte gruppeopdragelse som hovedmiddel i det, vi i hverdagsprog kalder den sociale opdragelse og gruppeopdragelse som hovedmetoden i institutionsopdragelse. (Rasmussen, 1983, s. 31)

Der er altså ikke tale om en selvforvaltet elevgruppe, men tværtimod om en voksenstyret, hvor det er meningen, at pædagogstyringen skal overgå til det, der betegnes "den parallelle pædagogiske indflydelse". Hvorved forstås, at pædagogerne mere eller mindre kan uddelegere ansvaret for udviklingen af de ønskede normer til de elever i gruppen, der mest aktivt har taget de voksnes fordringer til sig og gjort dem til deres egne.

De voksnes styring vil altså hele tiden være der som noget, der fungerer parallelt med elevgruppens 'fortrop' eller 'avantgarde'.

Tanken er, at gruppen i stigende grad vil stille krav til sig selv. At børnene ikke kun hjælper, men også kontrollerer hinanden og ender med at få den afgørende betydning for hver enkelt elevs individuelle personlighedsudvikling.

Udviklingen af et sådant elevkollektiv foregår naturligvis ikke ud i den blå luft. Hos Harald Rasmussen er minutiøst planlagte skole- og fritidsaktiviteter en afgørende forudsætning for, at gruppeudviklingen kan finde sted, hvorfor denne form for pædagogisk metodik til tider er blevet betegnet som 'struktureret pædagogik'.

### En 3. mulighed

Peter Sabroes idealistiske forestillinger om, hvad den statslige opdragelse på anstalter/institutioner kan udrette med samfundets stedbørn, har gennem årene fået alvorlige skrammer med blandt andet institutionslukninger til følge. Sat over for børns behov for tryk og stabilitet kom døgninstitutionen med de mange skiftende voksne og en urolig elevgruppe ofte til kort. Om end de anbragte børn og unge på døgninstitutionerne kom fra familier, der ikke havde magtet opdragelsesopgaven, var det netop familien, der igen og igen blev fremhævet som idealet for også de 'socialpædagogiske anbringelser' (jævnfør også vore dages fokus på de såkaldte 'slægtsanbringelser').

I 1978 var det venstrepolitikerens Bertel Haarder, som nedgjorde døgninstitutionerne til fordel for familieplejerne:

Det mange adfærdsvanskelige børn trænger til, er, at nogen lægger armen om dem og giver dem følelsen af, at der er nogen, der holder af dem. Troen på værdien af special-

uddannet, standardiseret hjælp på offentlige institutioner hang sammen med 50'ernes og 60'ernes dyrkelse af ydre, materielle og kvantitative standarder. I dag er vi blevet klar over den indre, følelsesmæssige dimension, som er nøglen til forståelsen af menneskets psykiske problemer – ikke mindst afvigernes. (Berlingske Tidendes kronik, d. 11.3.1978)

Hvad Bertel Haarder ikke var opmærksom på dengang var imidlertid, at de kærlige arme i familieplejerne rundt omkring ikke altid var nok. Som reaktion på mange afbrudte anbringelser i familiepleje havde de første professionelle plejefamilier set dagens lys i 1971.

Mens modstillingen døgninstitution-familiepleje i debatten ofte var meget sort-hvid, skete der det i praksis, at institutionerne blev gjort mere hjemlige og familieplejerne mere professionelle. De første professionelle familieplejer, hvor mindst den ene af plejeforældrene havde en pædagogisk uddannelse og var fuldtids familieplejer, forudsatte som tidligere familieplejer nogle voksne med et følelsesmæssigt engagement, som valgte at bo sammen med børnene.

1990'erne blev det årti, hvor de socialpædagogiske opholdssteder slog igennem som en ny anbringelsesform, og hvor interesseorganisationen LOS (Landsforeningen af opholdssteder, botilbud og skolebehandlingstilbud) blev stiftet i 1992.

I bogen *At ville noget andet* karakteriserede Helmer Støvelbæk og Peter Holbøll opholdssteder som “en 3. mulighed” ved siden af familiepleje og døgninstitution, som kunne kombinere familiens kvaliteter med professionelles indsigt og kunnen, og hvor elementer fra familieplejen og døgninstitutionen blev blandet.

Opholdsstedstanken var baseret på en blanding af lønarbejde og livsstil:

Et opholdssted er som udgangspunkt en familie. Behandling i denne forstand er derfor at være i familien. Det er det daglige liv i familien, der er den behandlingsmæssige faktor. Det er det sunde, familiedynamiske samspil familiens medlemmer imellem, der er den helende kraft. Det er livet *i* og *med* familien, barnet lærer af og udvikler sig igennem.

Den professionelle og faglige dimension viser sig, når medarbejderne har en socialpædagogisk erfaring og/eller uddannelse. Herved adskiller opholdsstederne sig fra almindelige familier og den traditionelle familiepleje. (Støvelbæk og Holbøll, 1994, s. 75)

Støvelbæk og Holbøll slog endvidere fast, at de professionelle voksne på opholdsstederne i arbejdet med de skadede børn skulle være i stand til:

- at give uden at få
- at tro på egen indsats uden at være sikker
- at blive afvist uden at føle sig forkastet
- at besvare uden at få svar
- at blive ved uden at se resultater
- at kæmpe uden at slå
- at vise tillid uden at være tossegod
- at være optimistisk uden at være naiv
- at være sikker uden at være skråsikker.

Familieidealet blev først og fremmest gjort gældende i forhold til anbragte børn – et socialpædagogisk opholdssted med typisk tre-fire anbragte børn var på en måde en udvidet professionel familiepleje.

Hvad anbragte unge angår, fungerede opholdsstederne her for det meste som en slags alternative institutioner.

Udviklingen i den historisk betingede modstilling mellem familiepleje og døgninstitution har klart haft en konvergerende retning, hvor institutionerne er blevet af-institutionaliserede og forsøgt gjort hjemlige, mens familieplejerne er blevet professionaliserede og sågar i nogle tilfælde benytter sig af amerikanske kognitive programmer.

I den tidligere omtalte aktuelle danske undersøgelse af ni forskellige døgninstitutioner konkluderes det, at familien som model fortsat er meget virksom. Institutionernes tilbud:

om tryghed og forudsigelighed som en positiv kvalitet ved døgninstitutionernes virke bygger på linje med de øvrige praksisbegreber indirekte på en 'familiemodell'. Det vil sige, at man i den vellykkede kernefamilie forventer at finde vilkår, hvor såvel rollefordelingen mellem familiens deltagere som hverdagslivet i det hele taget bærer præg af en vis rytme og genkendelighed. Det bliver således en grundlæggende kvalitet ved institu-

tionslivet, at det tilbyder den form for tryghed i forudsigelige rammer, som de anbragte børn i udgangspunktet forventes at have manglet i deres hidtidige opvækst. (Egelund og Böcker Jakobsen (red.), 2009, s. 77)

Også i Servicestyrelsen (leder i styrelsens blad Social Fokus, oktober 2009) fremhæves den tryghed, tillid og trivsel, der er forbundet med nære relationer, som nøgleord i forbindelse med anbringelse af børn og unge (hvorfor familieplejer for de små børn anses som den bedste løsning). Institutionsforskeren Turf Jakobsen supplerer i samme nummer af Servicestyrelsens blad styrelsens lederskribent med et citat, der skal anskueliggøre hjemlighedens potentiale også på vore døgninstitutioner: “Der er flere hjemmebagte boller og levende lys på døgninstitutionerne end i mange kernefamilier!”

Jakobsens konklusion på hans og SFI's undersøgelse af døgninstitutionernes hverdag og vilkår munder ud i et ønske om normalisering. “Jo mere normalt, man kan holde børnenes liv, des mindre marginaliserede bliver de”, skriver Turf Jacobsen i Social Fokus.

Hvad de socialpædagogiske opholdssteder angår, har der på dette område været en udvikling i en professionaliseret og institutionaliserende retning, hvor spørgsmål om måling af adfærdsforbedringer hos de anbragte og kvalitetsudvikling på området er blevet defineret ind under et politisk ønske om brug af standarder i beskrivelse af opholdsstedernes arbejde (den såkaldte akkreditering). En udvikling, som alt andet lige må siges at bevæge sig væk fra familieidealene.

## René på opholdsstedet Solhaven

René er i dag 21 år gammel og nyuddannet tømrersvend. Da han var 16 år, blev han idømt ungdomssanktion for et klodset væbnet røveri på en tankstation i en forstad til en stor jysk by – han var mere eller mindre blevet beordret til og instrueret i at begå dette røveri af to hashpushere, som han skyldte penge.

Forud for røveriet var der gået nogle turbulente år i Renés liv. Efter tre forskellige mislykkede ophold i en familiepleje og to socialpædagogiske opholdssteder var han endt på en stor døgninstitution. Opholdene de forskellige steder står meget tåget for ham; han fik på opholdsstederne lov til at passe sig selv og sov

derfor usædvanligt meget. Ingen kom og vækkede ham om morgenen, med det resultat at han i næsten to år ikke gik i skole. Eller kun gjorde det sporadisk og tilfældigt.

Han røg som den yngste hash sammen med andre af de anbragte på opholdsstederne – det beroligede og gjorde opholdene lettere at kapere for ham. Når han blev smidt ud fra opholdsstederne, var det ikke på grund af hashen, men fordi han i bestemte situationer ikke kunne kontrollere sit temperament.

På trods af en gennemgående ret bedøvet hashtilstand var der voldsomme konflikter omkring hans person. René kom fra et alkoholikerhjem, hvor begge forældre drak (moderen tog også megen medicin). I perioder var det kun faderen, der drak, når moderen var indlagt på psykiatrisk afdeling med depression. Om det var noget arveligt eller ej, er ikke til at vide, men i en ret tidlig alder begyndte René at få alvorlige raseriudbrud, som skræmte hans omgivelser. Skolepsykologer, specialundervisning, hjemme-hos-pædagog blev forsøgt, inden den første anbringelse uden for hjemmet fandt sted, da han var 12 år.

Forud for den toårige ungdomssanktion gik et knap seks måneder langt ophold på døgninstitution. René blev der hurtigt et ledende medlem af en ungegruppe, der huserede og terroriserede både andre anbragte og personalet. I forbindelse med en ellers ret harmløs konflikt med en ansat pædagog slog René ud efter pædagogen. I egne øjne blev han belønnet for denne handling, idet han blev udskrevet til eget værelse/hybel i sin hjemby i Jylland. Her fik han en kontaktperson knyttet til sig nogle timer om ugen. Dette var dog for intet at regne sammenlignet med al den tid, han tilbragte sammen med en gruppe ældre unge kriminelle, som var involveret i hashhandel og anden form for kriminalitet (René fik blandt andet sin debut som både bil- og indbrudstyv).

Efter det rå, men amatøragtige røveri kom René i varetægtsurrogat på en sikret social institution. Ret hurtigt fik han besked om, at han ville blive idømt ungdomssanktion, og han blev spurgt, om han efter to måneder på den lukkede afdeling ville afsone den øvrige del af dommen på opholdsstedet Solhaven i Farsø.

Han havde hørt, at dette sted var anstrengende at være på, fordi pædagogerne blandede sig i alt. Men også, at stedet var okay på andre måder, de havde nogle

fede værksteder, og værelserne og husene, de boede i, var gode. Og så kom de både på sommer- og vinterferie sammen med pædagogerne.

Hans sagsbehandler sagde til ham, at det var et tilbud, han ikke kunne sige nej til.

### **Kedelige dage i sommerhus**

Efter at have været på besøg på Solhaven sammen med sagsbehandleren og set det hus, han måske skulle bo i lige i udkanten af Farsø, befandt han sig så pludselig nogle måneder senere i et sommerhus i Trend Skov sammen med to pædagoger fra det hus, han skulle flytte ind i.

I 14 dage sad han i dette sommerhus sammen med skiftende voksne fra sit kommende midlertidige hjem. De lavede stort set ingenting ud over at se fjernsyn, lave mad, spille kort, sove og gå ture. Ifølge pædagogerne var det meningen, at han skulle kede sig så meget, at han begyndte at tænke seriøst på, hvad han kunne bruge de voksne og Solhaven til ... Og han skrev da også, efter den første uges kedsomhed, to ord ned på den blok, der hele tiden havde ligget på bordet i sommerhusets stue og gloet på ham. Uddannelse og fitness var de ord, han skrev.

Hvad har gjort, at René godt fire år efter at have kedet sig i et sommerhus i Trend Skov står med en trimmet krop og et svendebrev som tømrer i hånden?

Solhavens indslusningsmetodik i et øde sommerhus har to formål. Dels at sørge for, at René ikke ryger direkte ind i ungegruppen med dens mulige forstyrrende og negative påvirkninger (der bor fem unge i hvert af tre forskellige huse beliggende på adskilte lokaliteter i og lige uden for Farsø by). Dels at sikre den gradvise opbygning af en voksenkontakt, som kan få ham til at åbne sig mod en forandring og udvikling i retning af et normalt liv.

René skulle med andre ord have lov til at være i fred for andre unge i en intim situation med de for den nærmeste fremtids vedkommende mest signifikante voksne i hans liv. Han havde brug for 14 dage, hvor andre fra starten har tænkt mere over, hvad de vil med Solhaven, og allerede efter en dag eller to begynder at skrive deres ønsker til fremtiden ned på det blanke papir. Er de unge så parate

og motiverede for forandring, at pædagogerne kan gå i seriøs dialog med dem og opstille en slags behandlingskontrakt, kan indslusningsperioden skæres ned med nogle dage eller måske en hel uge.

René havde brug for tid og brugte alle 14 dage. Selv om han den dag i dag siger, at det var skørt og meningsløst at sidde der og glo på hinanden, er kendsgerningen dog, at han efter den første uges tid begyndte at knytte sig til især én af pædagogerne. En stilfærdig type, der kunne lytte uden hele tiden at komme med forslag til, hvad han skulle gøre. Og som de gange, hvor han var rastløs og ophidset, bare bad ham om at gå udenfor og gå rundt om sommerhuset et par gange, indtil han “var på bølgelængde” igen. Lige præcis den måde, han gerne ville have det på i de situationer – ikke som på den forrige døgninstitution, hvor pædagogerne hele tiden talte til og rørte ved ham og gentog hans navn, når han var hidsig. Nå ja, fint var det da også, at en af de andre pædagoger lærte ham at spille skak, hvad han dengang ikke troede, at han kunne finde ud af.

## Omsorg og relationer i de tre huse

Selv om samtlige ansatte i det hus, René flyttede ind i, var mænd, bestod deres arbejde først og fremmest i omsorg: Bogen *Pædagogik fra Farsø* om Solhavens pædagogik har undertitlen ‘Arbejdet med udstødte unge kræver læssevis af omsorg’ (Kildedal og Kildedal Nielsen, 2008).

Denne kerneydelse definerer forfatterne som de ansattes mod og vilje til at indgå i et samspil præget af reel involvering, uanset hvor lidt eller hvor meget den unge kan give tilbage.

Det ‘fundament af omsorg’, som livet i de tre huse skal forsøge at sætte i spil i forhold til de unge, opdeles i tre kategorier: *behovsomsorg*, som dækker de grundlæggende behov som mad, tøj og søvn, men også både fysisk og psykisk samvær, som imødekommes gennem blandt andet det gode, gamle princip om ‘ro, renlighed og regelmæssighed’ (med det mere moderne udtryk ‘rytme’ på sidelinjen). *Opdragelsesomsorgen* handler om at formidle gældende værdier og normer til den unge (“omsorg og opdragelse – to sider af samme sag”), mens *udviklingsomsorg* drejer sig om at støtte den unge, så han bliver selvstændig og får forudsætninger for at kunne klare sig socialt i samspil med andre.

Kildedal og Kildedal Nielsen ser Solhavens pædagogik inden for rammerne af den anerkendende pædagogiske retning, som det også er tilfældet med bogen om de ni danske døgninstitutioner, hvor et af kapitlerne har overskriften 'At skabe relationer gennem værdsættelse og anerkendelse' (Egelund og Böcker Jakobsen, 2009, s. 155 ff).

Relationer er således et andet væsentligt element i Solhavens pædagogik, hvor relation opfattes, som når 'den anden' bliver personlig for en. En tilgang, som betyder, at den unge skal have lov til at have præferencer blandt medarbejderne og i givet fald skal kunne skifte sin kontaktpædagog ud med en anden.

Relationer kan være jeg-du-relationer ansigt til ansigt, men det kan også være 'fælles tredje'-relationer, hvor pædagogen og den unges relation udspiller sig om en fælles handling. For eksempel havde René en periode, hvor han dyrkede bodybuilding sammen med en pædagog – der var ikke meget snak i fitnesscenteret, men en form for tavs fælles handling efterfulgt af afslappet snak oven på brusebad og muskelafslappende øvelser.

Noget af det, René husker bedst fra tiden på Solhaven, var 'onsdags-aktiviteterne', hvor nogle af pædagogerne arrangerede nogle ukendte overraskelsesaktiviteter hver onsdag eftermiddag for alle 15 unge på Solhaven. Det kunne være en stiltfærdig ting som at tage i Zoologisk Have i Ålborg, men også vilde og overraskende ting som rapelling, ishockey, golf eller fodboldlandskamp i København.

Omsorgsarbejdet, som også for opdragelsesomsorgens vedkommende indbefattede konsekvente reaktioner på de unges uhensigtsmæssige handlinger (i sidste instans fysiske magtanvendelser), kan ses som en nødvendig, men ikke tilstrækkelig forudsætning for at kunne nå dertil, hvor René er i dag.

## **Uddannelsens afgørende betydning**

For Renés vedkommende blev uddannelse af altafgørende betydning. Efter noget turbulens et par måneder inde i hans ophold, hvor han deltog i hashrygning og et indbrud sammen med en anden (men efter at være anholdt fik dommerens tilladelse til at fortsætte sin ellers positive udvikling på Solhaven), indarbejdede han en sund rytme, hvor han gik i skole om formiddagen og var på Solhavens værksted om eftermiddagen. At sidde på en skolebænk hele dagen ville næppe være

gået godt, men en ret intens eneundervisning med henblik på at tage folkeskolens afgangsprøver viste sig at fungere. Hvormed vejen var banet for at 'komme ud i samfundet' på nogle af de lokale arbejdspladser. Et praktikophold som kok på en restaurant ved Limfjorden var ikke noget, hvorimod et andet praktikophold hos en lokal tømremester viste sig at være sagen. Så meget, at René med Solhavens hjælp fik en læreplads og altså i dag står som færdiguddannet tømmer.

I en overgangsperiode boede han i Solhavens udslusningshus og fik den støtte, der var brug for, til at komme op om morgenen, ikke mindst når han skulle have teoriperioder på teknisk skole i Ålborg. Tilvænningen til et normalt liv accelererede for ham, han har de sidste par år boet i egen lejlighed i Farsø med stadig mindre pædagogisk tilsyn.

René er en succes, som Solhaven imidlertid ikke kan tage hele æren for. I modsætning til stedets forgænger, det isoleret beliggende statsungdomshjem Vitskøl Kloster, er Solhaven en moderne afbureaukratiseret institution opdelt i små autonome enheder, som alle er i nær vekselvirkning med foreninger og arbejdspladser i lokalsamfundet. At tro, at pædagogik og pædagoger alene kan få de unge på ret køl, er naivt. Det er således et fra Solhavens åbning i 1987 meget bevidst samspil med Farsø og omegn, der i sidste instans har gjort det muligt for mange af stedets unge at komme ud af deres liv som afvigere.

## Kvalifikationer og kompetencer

'Socialpædagogikkens unge', som de fremstår i denne artikel, hører ind under den store kategori i den statslige pædagogiske uddannelsestænkning, som har overskriften 'Mennesker med sociale problemer'. Som artiklen har påpeget, er de 'unge med sociale problemer' dog ikke kun individuelle bærere af problemer – der er også et socialt problem for samfundet og dets sammenhængskraft.

For så vidt angår disse unges eksklusion af fællesskabet og dets almenpædagogiske institutioner med henblik på anbringelse i det socialpædagogiske områdes døgnforanstaltninger, er de socialt udsatte, samtidig med at de truer og udsætter fællesskabet for uacceptable handlinger.

Hvilke kvalifikationer og kompetencer skal der til hos pædagogerne for at kunne arbejde med sådanne problemskabende problemunge?

Hvor kvalifikationer kan siges at være kvaliteter ved en pædagog, der er blevet efterprøvet ved hjælp af eksaminer, prøver, tests osv., og som er almene og ikke knyttet til en bestemt kontekst, er kompetencer noget, der så at sige 'klæber' til ansøgerens person(lighed) i form af ansøgerens køn, etnicitet, alder, kropslighed, erfaring osv., og som udvikles i og gennem praksis.

Lidt tilspidset kan man sige, at kvalifikationer er universelle og kompetencer partikulære. Eller at kvalifikationer bør være de samme for alle pædagogiske arbejdspladser, mens kompetencer kan være lokale i den forstand, at de primært gør sig gældende i forhold til en bestemt pædagogisk sammenhæng med en bestemt målgruppe, hvor praksisoplæring beregnet for lige præcis dette anbringelsessted med lige præcis deres målgruppe finder sted i og gennem praksis. Kvalifikationer er således ofte af en mere abstrakt og teoretisk karakter, som kan erhverves på uddannelsessteder løsrevet fra praksis, mens kompetencer ofte først erhverves i mødet med praksis som en form for praksisoplæring. Vigtigt bliver det her, at pædagogen er omstillingsparat og fleksibel og indstillet på gennem supervision og kollegial refleksion at reflektere over praksis ('den reflekterende praktiker'). Ikke mindst i de senere år er det blevet en vigtig kvalifikation, at pædagogen magter skriftlighed i arbejdet med henblik på dokumentation og måling af de resultater, som arbejdet fører med sig.

Hvad angår faglige discipliner, tænkes der med kvalifikationer i denne artikels sammenhæng på historiske, sociologiske, psykologisk-pædagogiske og socialpolitiske forudsætninger.

Det er nødvendigt med en historisk forståelse af den danske børne- og ungdomsforsorg for at kunne forstå vor tids til tider ophidsede diskussioner omkring de tre anbringelsesformer familiepleje, opholdssted og døgninstitution.

Og som fremhævet i artiklen er anbringelser uden for hjemmet ikke kun begrundet i behandlingen af de enkelte anbragte (individprævention) – der er også et samfundsbeskyttende hensyn (almenprævention) i spil. Hvilket kun kan analyseres frem og forstås sociologisk i form af analyser af samfundets mekanismer, hvad social eksklusion angår.

Et bredt kendskab til pædagogisk og psykologisk teori kan tjene som en videnshorisont, hvorudfra eksempelvis forholdet mellem den enkelte unge og

gruppen kan begribes. Selv om tidligere tiders bastante gruppeopdragelse, hvad enten det har været på baggrund af et kristent eller et socialistisk værdigrundlag, stort set har udspillet sin rolle (undtaget visse friskoler og højskoler), vil man som pædagog i arbejdet med unge igen og igen skulle forholde sig til ikke kun de unges egne gruppedannelser, men også til, hvordan man selv i det pædagogiske arbejde kan inddrage gruppen.

Hvor gruppen i Harald Rasmussens gruppeopdragelse var både mål og middel (“opdrage til gruppen gennem gruppen”), kan der i nærværende sammenhæng snarere siges at være tale om den enkeltes opdragelse i gruppen. Gruppen er her kun middel, ikke mål.

De fleste pædagoger, der arbejder som mentorer, kontaktpædagoger eller på anden vis relationsbaseret med de enkelte unge, vil også befinde sig i sammenhænge, hvor dette individuelle pædagogarbejde skal suppleres med gruppepædagogisk arbejde så som vildmarksture, rap- og breakdance-værksteder, holdidræt mv. Endelig bør det fremhæves som en vigtig kvalifikation, at man som pædagog har indsigt i den socialpolitik, der så at sige udstikker de politiske rammer for det pædagogiske arbejde (herunder et solidt kendskab til den relevante sociale lovgivning).

Hvor en formel kvalifikationsvurdering baseres på nogle objektive data omkring ansøgeren, så vurderes en ansøgers personlige kompetencer typisk af kolleger og brugere, der tager stilling til, hvor anvendelig personens kunnen er lige præcis i forhold til den slags arbejde, som deres institution står for med lige præcis deres målgruppe (forskellige typer arbejde og målgruppe efterspørger forskellige typer personlige kompetencer). En kompetencevurdering kommer typisk an på spørgsmål som: er vedkommende fleksibel, villig til og evner at reflektere over sig selv i forhold til arbejdet med de unge og i samarbejdet med kollegerne, udstråler vedkommende selvtillid og livsmod, er han psykisk robust, og har han en fin dømmekraft og styr på egne affekter selv i tilspidsede situationer mv.

Ser man på stillingsopslag i fagbladene, er det, ikke mindst når det drejer sig om arbejdet med unge, tydeligt, at arbejdspladserne først og fremmest efterspørger medarbejdere med de rette personlige kompetencer. Ofte ses denne efterspørgsel på personlige kompetencer knyttet sammen med begreber som ’relations-

arbejde' og 'relationspædagogik'. Psykologerne Jesper Juul og Helle Jensen mener således, at der i en mere abstrakt forstand kan uddannes til en *Pædagogisk relationskompetence* (Juul og Jensen, 2002), som værdisætter relationer som noget fuldstændigt afgørende for pædagoger, uanset hvor de praktiserer på vejen fra vugge til grav. Diskussionen, om man er faglig eller personlig i sit pædagogiske arbejde, overvinder psykologerne ved at fremhæve den 'fagpersonlige udvikling' som ideal.

## Litteratur

- Andreassen, T. (2003). *Behandling av ungdom i institusjoner. Hva sier forskningen?* Oslo: Kommuneforlaget.
- Bryderup, I. (2002). *Specialundervisning på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud*. København: DPU.
- Christensen, M. (1974). *Som de vil ha' dig*. København: Fremad.
- Egelund, T. & Böcker Jakobsen, T. (red.) (2009). *Omsorg for anbragte børn og unge*. København: Akademisk Forlag.
- Hegland, T.J. (1975). Institutionsbehandling og behandlingseksperitise. I: Gul-lestrup, Hegland og Herskin (red.): *Eksperterne og magten. Professionelles rolle i organisationer og samfund*, s. 139-166. København: Nyt Nordisk Forlag.
- Høybye-Mortensen, B. (1979). Familiepleje – et hav af socialpædagogiske muligheder. I: B. Lihme (red.): *Praksis og teori i socialpædagogik*, s. 90-104. København: Københavns Socialpædagogiske Seminarium.
- Juul, J. og Jensen, H. (2002). *Pædagogisk relationskompetence – fra lydighed til ansvarlighed*. København: Forlaget Apostrof.
- Kildedal, K. & Kildedal Nielsen, D. (2008). *Pædagogik fra Farsø*.
- Lihme, B. (1988). Socialpædagogik for børn og unge – et debatoplæg med særligt henblik på døgninstitutioner.
- Lihme, B. (1999). *Det er så fucking træls! Solhaven og de unge*. København: Forlaget Børn & Unge.
- Løkke, A. (1990). *Vildfarende børn – om forsømte og kriminelle børn mellem filantropi og stat 1880-1920*.

Perch, P.W. (1985). *Træk af de danske børne- og ungdomshjems historie*. København: Gyldendal.

Rasmussen, H. (1983). *Gruppeopdragelse*. København: Tiden.

Støvelbæk, H. & Holbøll, P. (1994). *At ville noget andet. Socialpædagogiske opholdssteder – en 3. mulighed*. Frederikshavn: Dafolo.